

Trekvlinders in 1948

door

B. J. LEMPKE

(Negende jaarverslag)

De winter van '47 op '48 was zacht. Afgezien van twee korte vorstperioden in begin en eind December, daalde het kwik pas begin Februari belangrijk onder nul (op 4 Februari te De Bilt reeds -9° C.). Aan het eind van de eerste decade van Maart was het ijs gesmolten en begon een over het algemeen vrij guur voorjaar. De hele verdere zomer kan niet anders dan zeer middelmatig genoemd worden. Vooral het eind van Juni en de eerste 2 decaden van Juli brachten veel regen. Eind Juli leverde een serie zeer warme dagen, doch reeds in de eerste week van Augustus maakten een aantal onweersbuien daar een radicaal einde aan. De rest van de vacantiemaand was middelmatig, evenals een groot deel van September. October begon goed, doch reeds de tweede decade was veel minder en in de derde begonnen de koude nachten (27-X waren op de Amsterdamse volkstuinen de dahlia's bevroren). November was over 't algemeen zacht met perioden van nachtvorsten aan het begin en eind van de maand (9-XI min. temp. te De Bilt -5° C., 26-XI -4° C.). Begin Dec. werd in het Vondelpark te Amsterdam enkele dagen geschaatst!

Over het algemeen kan de zomer gedefinieerd worden als vrijwel normaal voor ons land. Voor de meeste trekvlinders betekent dat een ongunstig seizoen, scherp afstekend tegen het daaraan voorafgaande. Voor bijna alle soorten liggen de aantallen waarnemingen ver of zelfs zeer ver beneden die van 1947. De enige, die in positieve zin afwijkt, is *Plusia gamma* L.

Een belangrijk resultaat van het trekvlinderonderzoek over 1948 is, dat onomstotelijk vastgesteld kon worden, dat verschillende migranten in staat zijn een Hollandse winter door te komen, zij het dan ook meestal in zeer bescheiden mate. Maar ook blijkt, dat een normale Hollandse zomer hun nakomelingen maar een heel kleine kans biedt.

96 medewerkers zonden hun waarnemingen over 1948 in. De diagrammen zijn op dezelfde wijze vervaardigd als voor het verslag van 1947, waardoor de verschillen tussen beide seizoenen duidelijk in het oog springen.

1. *Pontia daplidice* L. De tweede ab ovo kweek van VAN DER VLIET (zie Ent. Ber. 12 (285) : 307) leverde uitstekende resultaten op: van de 19 op zolder bewaarde poppen kwamen er op 29 en 30 April 18 uit en de 19 bij normale buitentemperatuur in een tuinhuisje overwinterde poppen leverden 17 vlinders op, alle op 20 Mei. Hieruit blijkt dus, dat de poppen volkomen bestand zijn tegen een (zachte) Hollandse winter. We kunnen er nu ook wel zeker van zijn, dat de weinige voorjaarsexx., die tot nog toe in ons land gevangen zijn, van zulke overwinterde poppen afstammen, vooral, omdat de laatste jaren wel gebleken is, dat zelfs in gunstige seizoenen de trek van deze soort toch niet vóór Juli begint.

Ook in de vrije natuur is de overwintering der poppen hier en daar gelukt, zoals blijkt uit de vangst van een ex. te Eindhoven op 16 Juni, terwijl een ander op 15 Juni op Terschelling gezien werd. Maar vooral in het duingebied van Egmond aan Zee zijn veel exx. tot ontwikkeling ge-

komen, daar hier op 13 en 26 Juni niet minder dan 23 exx. gevangen werden.

Ook een van deze dieren afstammende zomergeneratie heeft zich vrij goed ontwikkeld: op 1, 8 en 15 Aug. werden tezamen 19 exx. te Egmond aan Zee gevangen. Een ex. van 17 Aug. te Wijk aan Zee behoort ongetwijfeld tot dezelfde populatie.

Mogelijke immigranten kunnen zijn: 1 ex. op de Welterberg op 20 Juli, op 1 Augustus een ♂ te Schiedam, en op 5 en 6 Aug. telkens een ex. te Hilversum. Op 26 September een vers ex. te Muiderberg en op 4 Octr. een bijna gaaf ♀ te Harendermolen zijn ongetwijfeld weer afstammelingen van dieren, die hier al aanwezig waren. Het zijn de representanten van een zeer zwakke derde generatie. De immigratie heeft in 1948 in elk geval maar weinig te betekenen gehad.

Vindpl. Lbg.: Welterberg. N.B.: Eindhoven. Z.H.: Schiedam. N.H.: Egmond aan Zee, Wijk aan Zee, Muiderberg, Hilversum. Fr.: Terschelling. Gr.: Harendermolen.

Kweek. Zie voor de (mislukte) kweekproeven van WESTERNENG: Ent. Berichten 12 (290): 381 (1949).

Aantal waargenomen exx.: 71 (plus 35 gekweekt uit overwinterde poppen).

2. *Leptidea sinapis* L. 22 Mei werd een vers ♀ te Gronsveld gevangen (H. LANDSMAN). Het is niet uitgesloten, dat dit ex. afkomstig was van een hier te lande overwinterde pop.

3. *Colias hyale* L. Buiten het Limburgse gebied waar de soort op het ogenblik standvlinder is, werden zoveel waarnemingen van de eerste generatie gemeld, dat hierdoor het met succes overwinteren van rupsen op vele plaatsen als vaststaand kan worden aangenomen.

Vindplaatsen van de eerste gen. waren: Lbg.: Epen, Gronsveld, Bunde, Stein, Echt, Weert, Swalmen, Belfeld, Ottersum. N.B.: Heeze, Deurne, Helenaveen, Geldrop, Nuenen, Sint Michielsgestel. Zl.: Goes. Z.H.: Rotterdam, Vlaardingen, Maassluis. N.H.: Heemstede. Utr.: Soest, Eempolder, Eemdijk, Hoogland. Gdl.: Harderwijk, Apeldoorn, Duiven, Wehl, Babberich, Bijvank, Aalten, Eefde. Ov.: Bornerbroek.

Wel was het aantal exx. in de regel niet groot, maar bij Bornerbroek bijv. werden toch 5 exx. op dezelfde dag gezien (22 Mei). De data van de eerste gen. waren: 6 Mei tot 20 Juni.

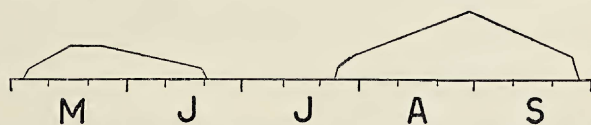

Fig. 1. Diagram van de vluchten van *Colias hyale* L. in 1948.

25 Juli komt de eerste melding van de zomergeneratie (1 ex. in de Purmer) en met korte onderbrekingen door regenachtige dagen duurt de vliegtijd dan door tot 25 September (6 exx. te Nuenen). De late dieren zijn vermoedelijk van een zwakke herfstgeneratie.

Zoals uit het diagram (fig. 1), dat ik vooral geef als tegenstelling tot dat van 1947, op het eerste gezicht blijkt, is de zomervlucht van geringe betekenis geweest. Op vele plaatsen, waar voorjaarsdieren vlogen, is er

niets van terechtgekomen. De meeste vindplaatsen zijn Limburgse (12), dan volgt Gelderland met 6, dan de beide Hollanden elk met 5, Noord-Brabant en Zeeland elk met 2 en Utrecht en Overijssel elk met 1 vindplaats. Ook bij deze soort zien we dus duidelijk, dat een koele, vrij regenrijke zomer voor haar ongunstig is.

Totaal aantal waarnemingen: 230.

Merken. Pater MUNSTERS merkte 14 Mei te Stein 1 ex. en 1 Juni nog twee. Geen enkel daarvan werd teruggezien.

4. *Colias croceus* Fourcroy. Ook de oranje lucerne-vlinder was in 1948 slechts een schaduw van het aantal, dat het daaraan voorafgaande jaar gevlogen had. Geen enkele rups is het blijkbaar gelukt de winter door te komen. Het eerste ex. werd 1 Juni te Goes gezien, dus voor ons land beslist vroeg, het laatste 9 October te Bussum. Tussen deze twee data ligt een sterk verbrokkelde reeks van waarnemingen, waarbij het maximum per dag slechts twee maal (12 en 18 Juni) 4 exx. bedraagt. Vier maal werden 2 exx. per dag gemeld, alle andere keren slechts 1. Het heeft dus geen zin een diagram te tekenen. Mogelijk hebben enkele herfstexx. zich hier te lande ontwikkeld, maar ook voor *croceus* blijkt een gewone Hollandse zomer ongunstig te wezen.

Vindpl. Lbg.: Epen. N.B.: Loon op Zand. Zl.: 's-Heer Arendskerke, Goes. Z.H.: Dordrecht, Vlaardingen, Den Briel. N.H.: Heemstede, Haarlem, Hembrug, Purmerend, Bussum. Gdl.: Arnhem.

Aantal waargenomen exx.: 37.

5. *Vanessa atalanta* L. Reeds 14 Maart werd het eerste ex. gesignaleerd (te Vleuten), gevolgd door enkele andere op 25 en 29-III. Ongewijfeld zijn dit exx., die hier te lande overwinterd zijn, daar niet aan

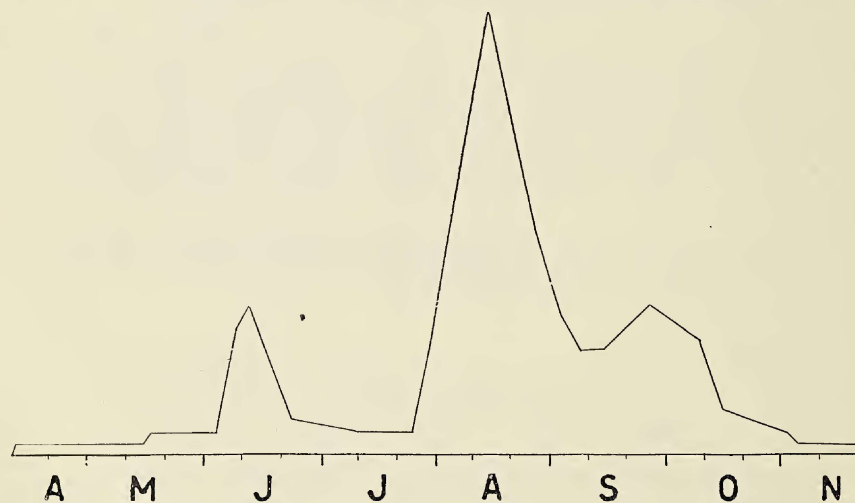

Fig. 2. Diagram van de vluchten van *Vanessa atalanta* L. in 1948.

te nemen is, dat de trek reeds zo vroeg inzet. Vanaf 12 April volgen de waarnemingen elkaar regelmatig op, eerst nog met enkele hiaten tussen de data, maar vanaf 3 Mei vrijwel zonder onderbreking. Het dagtotaal blijft echter in de regel vrij laag, tot het begin Juni duidelijk begint op te lopen om het maximum (54) op de tiende te bereiken. Bijkbaar is er

een vrij sterke immigratie geweest. Na de zeventiende daalt het echter weer en vooral eind Juni en vrijwel de hele maand Juli is het dagtotaal laag. In de derde decade van Hooimaand begint echter weer een stijging, om op 15 Augustus de top te bereiken (150 exx.). De tweede top valt op 26 September (63 exx.), terwijl ook in October het aantal aanvaardelijk niet onbevredigend blijft. In de tweede helft van deze maand zakt het echter geheel in elkaar. Slechts weinige exx. houden het in November buiten nog uit, al weet de vlinder het tot laat in het seizoen te rekken: laatste waarneming buiten 22 Nov. te Borsele, 21 December werd een ex. op een hooizolder te Aerle-Rixtel aangetroffen. Zie overigens het diagram, fig. 2, waaruit blijkt, dat er in elk geval 2 in Nederland geboren generaties gevlogen hebben.

Bijzondere opmerkingen. Slechts een matig atalanta-jaar, duidelijk minder dan in 1947. Te Vlaardingen kwam op 9 Juni om \pm 23.25 een δ op licht af (VAN KATWIJK).

Trek. 9 Juni werden te Heemstede 5 eierleggende exx. waargenomen en 15 op doortrek (VON HERWARTH). 13 Juni vlogen te Venhuizen 3 exx. langs de IJselmeerdijk; 1 vloog snel Oostwaarts en maakte sterk de indruk aan 't trekken te zijn (KOFMAN).

Tussen 7 en 21 Juni spoelden op Terschelling geregeld enkele exx. aan (J. A. W. LUCAS).

Totaal aantal waarnemingen: 4233.

6. Vanessa cardui L. De eerste en enige April-waarneming was die van een ex. te Vlaardingen op 10-IV. Mei leverde slechts een 10-tal exx. op. Begin Juni was er een lichte stijging in het aantal, dat echter alleen op 12-VI en 13-VI met resp. 8 en 14 exx. boven de 5 uitkwam. De rest van Juni en vrijwel de hele volgende maand werden echter maar weinig distelvlinders signaleerd. Eind Juli begon de eerste Nederlandse generatie te vliegen, blijkende uit waarnemingen van verse exx. en uit het kweken van een vlinder uit een gevonden rups te Enkhuizen op 25-VII. Deze generatie is echter in vrijwel het hele land van zeer geringe betekenis geweest. Alleen in de zak van Zuid-Beveland nam WARREN op 11 en 15 Augustus talrijke verse exx. waar, op de laatste datum echter al minder dan op de eerste. Mogelijk is dit een immigratie geweest. Overall elders is het aantal exx. zo gering, dat alleen op 28 Juli de totaal-telling boven 10 uitkomt. Zij bedraagt dan nl. 11 exx., wat te danken is aan een waarneming van 10 exx. te Vlaardingen.

Na half Augustus is het een uitzondering als het dagtotaal boven 5 komt, al blijft de vlinder tot half October vrij regelmatig op de tellijst. Meestal is het slechts 1 ex. per dag. Uitzonderingen zijn alleen 20 Aug. met 9 exx. en 26 Sept. met 11. Vrij vaak wordt vanaf half September vermeld, dat de waargenomen ex. „vers” of „gaaf” waren. Deze behoren dan ook tot een overigens zeer zwakke tweede generatie.

Het laatste ex. werd 16 October te Sint Michielsgestel gezien, een bevestiging van de reeds herhaaldelijk opgedane ervaring, dat de distelvlinder veel minder bestand is tegen regen en koude dan de atalanta.

Merken. 18 en 19 Mei werd telkens 1 ex. door Pater MUNSTERS te Stein gemerkt. Deze werden niet teruggezien.

Totaal aantal waargenomen exx.: 333.

7. Issoria lathonia L. Ook deze soort bereikte niet de helft van het aantal van 1947. Wel begint er nu enig licht te komen in de opvolging der

generaties, al is dit nog maar een bescheiden begin van onze kennis der biologie hier te lande. Vooral wanneer de waarnemingen uit de duinen bij die uit het binnenland geteld worden, is het beeld in de voorzomer in elk geval duidelijker, al dekken de vliegtijden elkaar niet geheel. In de duinen verdween de eerste generatie eerder dan in het binnenland en verscheen ook de tweede wat vroeger.

In het binnenland (dat ons in dit verslag alleen interesseert) verscheen de eerste gen. omstreeks 10 April en vloog tot 19 Mei. Slechts op enkele plaatsen was het aantal individuen zeer bevredigend (Steyl, Deurne, Wageningen), op de meeste werd maar een enkel dier gezien.

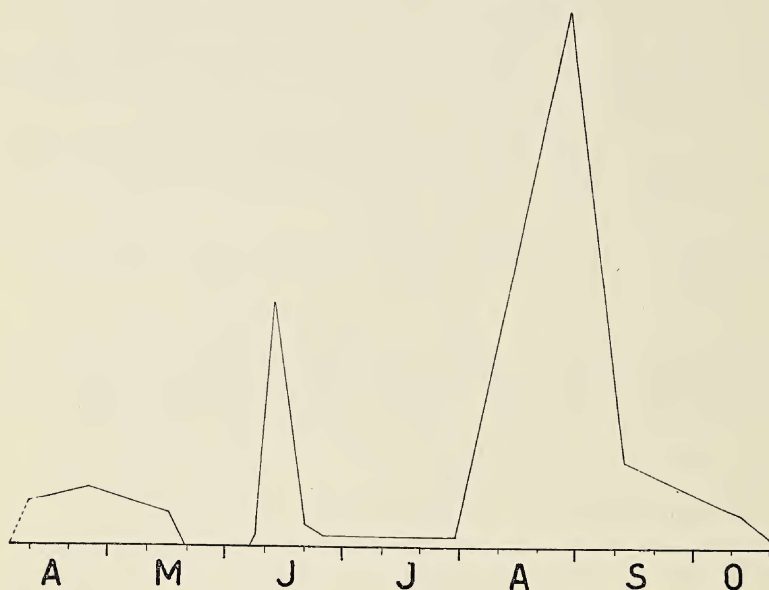

Fig. 3. Diagram van de vluchten van *Issoria lathonia* L. in 1948.

De tweede generatie werd 8 Juni voor 't eerst opgemerkt. De top er van lag op 13 Juni (105 exx.), waarna het aantal snel inzakte. Na 20-VI zijn waarnemingen van meer dan 1 per dag uitzondering. Maar een grens, zoals tussen eerste en tweede generatie, is er niet meer. Ongemerkt schijnt de Juni-generatie in een volgende zomervlucht over te gaan, te bemerken door een kleine stijging in Augustus. Een flinke top (228 exx.) valt op 30 Aug. Deze moet van een derde generatie zijn, die zich uiterlijk evenwel in niets van de tweede onderscheidt. Vooral na half September daalt de curve sterk. 20 October worden de laatste dieren gezien. Wanneer bij de meldingen van 20-IX tot 20-X een aantekening staat, is het vrijwel steeds „afgevlogen”. Wel werd 13 September te Heel een ex. gezien, dat pas uit de pop was. Ik vermoed, dat dit alles nog tot de derde generatie behoorde, die plaatselijk (Heel, Deurne, Soest, Montferland) goed vertegenwoordigd was, te Deurne zelfs zeer goed. Zie overigens het diagram, fig. 3.

Bijzondere opmerkingen. Het aantal waarnemingen in de 4 noordelijke provincies beperkte zich tot 1 ex. te Holten op 9 October!

Merken. Pater MUNSTERS te Stein merkte op 14 Mei (1 ex.), 17-V (1 ex.), 18-V (2 exx.), 19-V (1 ex.) en 24-IX (3 exx.), waarvan geen enkel werd teruggezien. Van 4 op 25-IX gemerkte dieren werden er 2 op 26-IX en 1 van deze nog weer op 27-IX teruggezien. Geen resultaat leverden op: 26-IX (3 exx.), 27-IX (2), 28-IX (1), 2 en 3 October (telkens 1 ex.). Van 2 op 8-X gemerkte dieren werd 1 de volgende dag gezien. Zonder resultaat waren merkingen op 9 en 13-X, terwijl op deze laatste datum wel een op 11-X gemerkt ex. werd waargenomen. Hierbij dient evenwel te worden opgemerkt, dat het observatieterrein van Pater MUNSTERS vrij klein is, zodat aan het niet terugzien geen al te grote betekenis gehecht mag worden (zeker niet, dat de dieren „dus” weg-trekken!).

Totaal aantal waarnemingen: 1366.

(Wordt vervolgd).

De kwikdamplamp als lokmiddel voor insecten

door
G. BANK Jr.

Een der beste methodes om vlinders te verzamelen is wel de lichtvangst. Kunnen wij met smeer goede resultaten behalen, het licht geeft altijd nog betere. Vooral de moderne kwikdamplamp oefent een grote aantrekkingskracht op de nachtvlinders uit.

Het kwikdamplicht onderscheidt zich op twee manieren van het gewone, n.l. door de kleur en door het z.g. stroboscopisch effect. De kleur is blauwgroen, wat vele tinten anders doet schijnen dan ze zijn. Hiermede moet met vangen wel goed rekening worden gehouden, daar de soorten er ogenschijnlijk zeer door veranderen. De stroboscopische eigenschap heeft tot gevolg, dat men elke beweging in snelle opeenvolgende fasen waarneemt, dus zo ongeveer als een humoristische tekenaar het kwispelstaarten van een hond pleegt uit te beelden. De kwikdamplamp verbruikt 160 watt en geeft een lichtsterkte van 300 dekalumen, dus veel licht met betrekkelijk gering stroomverbruik.

Wij, dat zijn de heer WESTERNENG en ik, hebben in 1948 vier maal 's nachts in Heemskerk gelicht, nl. op 31 Juli, 14 Augustus, 28 Augustus en 11 September. De avond van 31 Juli was niet ideaal wat het weer betrof, er hing een nogal dichte zeedamp over het landschap. Toch kwamen toen naar schatting zeker 2000 exemplaren op het licht af, terwijl het aantal op 14 Augustus zeker 3000 was. De beide laatste avonden waren koud en leverden, behoudens enkele najaarsspanners, weinig op.

Het ligt niet in mijn bedoeling een opsomming van alle soorten te geven, maar enkele wil ik toch wel noemen: *Actebia praecox* L., *Euxoa cursoria* Hufn., *Leucania conigera* Schiff., *Chiasmia clathrata* L., *Lampra fimbriata* Schreber, *Actinotia polyodon* Cl., *Plusia* soorten, *Lithosia quadra* L. en nog vele andere.

Dat de vlinders een voorkeur hebben voor kwikdamplicht wordt ook nog geïllustreerd door de etalageverlichting in Zaandam. Van de weinige vlinders hier, die door het licht worden aangetrokken, treffen we de meeste aan op kwikdamplampen, die hier en daar als etalageverlichting worden gebruikt. De verhouding is hier zeker 7 à 8 tegen 1.

Wat het kwikdamplicht zo attractief doet zijn, weet ik niet, maar het